

examen; vgl. Vree, 'Over-schot', 48.

³² Zie J. Vree, 'Groninger Pfarrer an der Schwelle zur liberalen Zeit. Ein Bericht über den religiös-kirchlichen Zustand der Groninger protestantischen Gemeinden (1851); seine Hintergründe und Wirkungen', in: Ulrike Hascher-Burger, August den Hollander, Wim Janse (eds.), *Between Lay Piety and Academic Theology: Studies Presented to Christoph Burger on the Occasion of his 65th Birthday*, Leiden, Boston 2010, 373-411.

³³ D.J. Bos, *In dienst van het koninkrijk. Beroepsontwikkeling van hervormde predikanten in negentiende-eeuws Nederland*, Amsterdam 1999, 193v. en 431, n. 124. Bos nam het verhaal over van J. Vree, die dit (met hetzelfde voorbehoud) aan hem doorgaf op grond van een mededeling van de kerkhistoricus prof. dr O.J. de Jong.

³⁴ De Jong sprak (zijdelings) over deze zaak met de predikanten E.J.F. Smits van Adorp (†1970) en P.J. van Leeuwen van Loppersum (†1992) en met de economisch-historicus M.G. Buist te Groningen (†1998). 'Alle drie waren ze zeer stellig erover, dat Hofstede de Groot (Sr) het bij zijn studenten heeft aangemoedigd om hun achternaam uit te breiden, ook om verwarring tussen gelijknamige neven [o.m. bij beroepingswerk] te voorkomen. Meer hebben ze niet beweed'; O.J. de Jong aan J. Vree, 2 september 2009.

houdt met de patriarchale lijn (m.n. 290). En dat terwijl de traditie van dubbele namen juist het belang van de matriarchale lijn onderstreept. Een goed voorbeeld daarvan biedt Hofstede de Groot. Zijn afstamming van het geslacht Hofstede – grootvader was in de achttiende eeuw een doortastend Drents bestuurder geweest en oom Petrus was niet alleen gouverneur van Drenthe, maar tot 1839 ook curator van de Groninger academie – zal hem enorm hebben geholpen om het vanzelfsprekende gemak te bereiken waarmee hij zich als hoogleraar in allerlei kringen bewoog. Nader onderzoek zal zeker meer van dergelijke op het eerste gezicht verborgen invloeden aan de dag brengen.³⁶

Aan Hofstede de Groot is ook duidelijk te maken dat het verder van belang was of er en wie er als verloofde aan de zijde van een proponent stond. Een van zijn studievrienden was de predikantszoon C.H. van Herwerden C.Hz. Samen met hem deed hij in april 1826 zijn doctoraal en in mei daaropvolgend zijn proponenten. Van Herwerden woonde bij zijn moeder, die als weduwe met haar gezin inwoonde in het grote huis van de hoogleraar H. Muntinghe. In juli verloofde De Groot zich met Van Herwerdens zuster. Zo raakte hij geparenteerd aan een wijdvertakte, geziene familie; hij werd nu geteld onder de verwanten van de bekende Amsterdamse predikant W. Broes en van zijn inmiddels overleden leermeester Muntinghe. In de verlovingsmaand kwam ook het beroep van Ulrum af. Op 29 november 1826 volgde de promotie, op 10 december de intrede. De Groots loopbaan zou er zeker anders uit hebben gezien als hij niet Truitje van Herwerden, met wie hij in 1828 in het huwelijk trad, aan zijn zijde had gehad. Van Van Herwerden, die vanaf 1831 vijftig jaar in Groningen stond, kan *mutatis mutandis* hetzelfde gezegd worden. Deze huwde in augustus 1826 Scatine H. Wichers, een telg uit de regentengeslachten Wichers en Trip, promoveerde op 13 december en deed op 24 december intrede in zijn eerste gemeente. Wie zonder verloofde of echtgenote aan een predikantschap wilde beginnen, stond bij voorbaat reeds op achterstand. We zullen daar dadelijk voorbeelden van zien. Caljé gaat aan dit belangrijke aspect van het proponentenbestaan voorbij; kennelijk achtte hij dat niet tot zijn onderzoeksterrein te behoren.

Groninger promoti

Zoals uit het voorbeeld van De Groot en Van Herwerden blijkt, kende de theologische studiegang meerdere *rites de passage*, waarvan de promotie de bekroning was. Alleen al in de periode 1815-1872, de jaren tussen het Organiek Besluit en het vertrek van Hofstede de Groot, promoveerden er te Groningen 61 theologen.³⁷ Caljé gaat daar grotendeels aan voorbij. Zijn enige opmerking dienaangaande luidt: 'Aanvankelijk trachtten de hervormde predi-